

MUSEUMCOLLECTIES IN OORLOGSTIJD

1. Nachtwacht onder de vliegen

In ons Natuurhistorisch Museum Maastricht is momenteel een kleine tijdelijke tentoonstelling te zien onder de titel "Nachtwacht onder de vliegen; museumcollecties in oorlogstijd". Hierin is te zien op welke wonderbaarlijke wijze een deel van de collecties de Tweede Wereldoorlog hebben overleefd, voor zover je dat van collecties opgeprikte insecten tenminste kunt zeggen.

Nu ik sinds twee maanden directeur ben van het Regionaal Historisch Centrum Limburg bekruipt mij het gevoel dat deze kleine maar fijne expositie goed moet worden gearchiveerd. In deze column neem ik dan ook teksten op van het eerste deel van deze expositie. De volgende keer in het tweede deel van deze reeks: De Mierenroef. Met dank aan Anne Schulp en Fokeline Dingemans voor het beschikbaar stellen van de tekst.

Douwe Th. De Graaf

Het is oorlog. Al in 1939, in de aanloop naar de mobilisatie, komen musea met plannen voor het veilig opbergen van de meest belangrijke kunstschaten. Aanvankelijk kiest men voor opslag in bunkers in de duinen, maar als de bouw van de Atlantikwall begint, is een andere bergplaats noodzakelijk. De Sint-Pietersberg lijkt een uitstekende kandidaat. In de winter van '41/'42 begint de bouw van een bomvrije kluis, ruim 30 meter onder het maaiveld in het gangenstelsel van de Sint-Pietersberg. In samenwerking met de bezetter (!) wordt een belangrijk deel van de Nederlandse topstukken hier voorlopig veilig opgeslagen.

Dat zich in Limburg beroemde insectencollecties bevinden, weet professor Hans Bischoff van de Berlijnse universiteit als geen ander. Hij heeft belangstelling, en ook Heinrich Himmler, zelfverwoed entomoloog, heeft zijn zinnen gezet op de Limburgse collecties.

In september 1942 bezoekt professor Bischoff Maastricht, gewapend met een 'opdracht' van de Himmler-organisatie, om beide collecties naar Duitsland te krijgen. Maar de eerste poging blijft zonder resultaat.

Op 9 maart 1943 meldt Bischoff zich weer in Maastricht, ditmaal in het gezelschap van een vurige S.S.-er, dr. Mai, en voorzien van een heuse opdracht van niemand minder dan de Reichskommissar, die opdracht geeft tot het transport van de verzamelingen naar Duitsland. Op 10 maart, om negen uur 's ochtends, verlaten de collecties Wasmann en Schmitz het stadhuis. Bischoff heeft wat hij zocht: de mieren-collectie Wasmann, de bibliotheek van Wasmann, én de Schmitz-collectie, zes kistjes met phoriden. De collectie-Schmitz gaat direct naar Himmler's Ahnenerbe-Museum in Waischenfeld; de mieren van Wasmann komen pas in mei 1944 in Berlijn aan, waar ze onuitgepakt in een bunker onder het Zoologisch Museum worden opgeborgen.

In werkelijkheid bestaat de beroemde collectie-Schmitz uit heel wat meer dan de zes kistjes die naar Duitsland gingen. De andere veertig dozen zijn tijdens het eerste bezoek van Bischoff zorgvuldig buiten zijn gezichtsveld gehouden, en onmiddellijk na zijn vertrek, zonder daar enige ruchtbaarheid aan te geven, naar de schilderijenkluis in de Sint-Pietersberg verhuisd. De kluis bevat op dat moment al een enorme collectie schilderijen, onder meer uit het Rijksmuseum. De Nachtwacht, het reusachtige schuttersstuk van Rembrandt, is in opgerolde toestand van Amsterdam naar Maastricht verhuisd. Het doek is in een speciale constructie opgehangen, voorzien van een zwengel, zodat het regelmatig een halve slag gedraaid kan worden om te voorkomen dat het doek uitzakt.

Boven de opgerolde Nachtwacht staat een rieten mand. "In die mand", vertelt de toenmalige curator, dr. Van de Geyn, eerder dit jaar, "zat de rest van de collectie-Schmitz".

Uiteindelijk staat de insectencollectie van Schmitz anderhalf jaar lang boven de opgerolde Nachtwacht. Buiten het zicht van Himmler, en buiten het zicht van Bischoff, die zich beiden verbazen over het feit dat die beroemde collectie-Schmitz slechts zes dozen omvat.

Wordt vervolgd...